

AKADEMİK ETİK

Dr. Öğr. Gör. Mahmut KARATAY*

Öz

Etik, toplumlar tarafından ortak kabul görebilecek sosyal kuralların bir davranış ölçüsü olmasının yanı sıra, bir toplumda nasıl yaşanması gerektiğine rehberlik edecek standart ilkeler oluşturmayı amaç edinen ahlak felsefesi olarak da bilinmektedir. Topluluklara mensup bireyler, gelişim süreçlerinde bu standart ilkeleri içselleştirir ve profesyonel davranış haline getirirler. Toplumlarda etik davranışların kabul görme eğiliminin yüksek olması, etik olmayan davranışların ise benimsenmemesi, etik davranışların pekişmesine ve yaygınlaşmasına olanak sağlamaktadır. Akademik etik, bilim etiği, araştırma ve yayın etiği gibi alanlar ise akademik alanı biçimlendiren, bu alanda yürütülen faaliyetlerin doğruluğunu ve niteliğini denetleyen, bireyleri mesleki sorumluluk ile davranmaya teşvik eden kurallar bütünü olarak görülebilir. Bu çalışmada, genel etik ilkeler yanında, akademik yaşantıyı biçimlendiren akademik etik üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda, etikte temel kavramlar, akademik etik, bilim etiği, araştırma ve yayın etiğinin önemi vurgulanmıştır. Ayrıca çalışmada, bilimsel araştırma ve yayınlarla ilgili etik ihlaller konusunda tespitler yapılarak akademik etik konusunda farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, derleme türündeki bu çalışmada, alanyazın taramasına dayalı ikincil kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Akademik Etik, Bilim Etiği

ACADEMIC ETHICS

Abstract

Ethics is also known as a moral philosophy that aims to create standard principles that will guide how to live in a society, as well as being a measure of behavior of social rules that can be accepted by societies. Individuals belonging to communities internalize these standard principles in their development process and turn them into professional behavior. The high tendency of acceptance of ethical behaviors in societies and the non-acceptance of unethical behaviors allow ethical behaviors to be consolidated and become widespread. Fields such as academic ethics, science ethics, research and publication ethics can be seen as a set of rules that shape the academic field, control the accuracy and quality of the activities carried out in this field, and encourage individuals to act with professional responsibility. In this study, besides general ethical principles, academic ethics that shape academic life are emphasized. In this direction, the importance of basic concepts in ethics, academic ethics, scientific ethics, research and publication ethics was emphasized. In addition, in the study, it was tried to raise awareness about academic ethics by making determinations about ethical violations related to scientific research and publications. For this purpose, data obtained from secondary sources based on literature review were used in this review study.

Keywords: Ethics, Academic Ethics, Science Ethics

* Munzur Üniversitesi, Tunceli M.Y.O. Çocuk Gelişimi Programı. E-Posta: mahmutkaratay@munzur.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4810-9000

1. Giriş

Etik kavramının sözlük karşılığı, “ahlakın temellerini inceleyen felsefe dalı ve bir kimsenin davranışlarına temel olan ahlak ilkelerinin tümüdür” şeklindedir (Librairie Larousse, 1986:3865). Bu anlamıyla etik, “bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması; neyin yapılacağı ya da yapılamayacağı; neyin isteneceğinin ya da istenemeyeceğinin; neye sahip olunacağı ya da olunamayacağıın bilinmesidir” (Aydın, 2016a:17). Russel’a (1993) göre etik, “bir topluluğun ortak isteklerini bireylere benimsetme girişimidir”. Ancak etik, bireysel isteklerden bazılarına, sadece kişisel değil, evrensel bir önem verilmesini de gerektirmektedir (Akt. Aydın, 2016a:17). Kuçuradi’ye (2007) göre ise etik, “insan tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesi için kılavuz alınan değer, ilke ve kurallar bütünüdür”. Ayrıca etik, yapmam gereken en doğru şey nedir? Nasıl yapmalıyım? gibi sorulara yanıt vermemize kılavuzluk eden bir değerlendirme kaynağıdır. Pieper (2012) etiği, doğru yön bulmamızı sağlayan “pusulaya” benzetir ve bu kavramın, zorlama olmaksızın, doğru ve iyi olarak bilinen eylemleri yapma konusunda irade kullanmamıza rehberlik ettiğini ifade eder. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ise, etiği, “bireylerin ahlaklı bir yaşam için düşünüp bu doğrultuda doğrunun ve yanlışın ayrımını yapmaya, doğru diye nitelendirilen davranışları ortaya çıkarmaya ve bu davranışlar ekseninde yaşamalarını sağlayacak toplumsal ve kuramsal araçları geliştirmeye yarayan düşünsel bir alan” şeklinde tanımlamıştır (TÜBA:2002).

İnsanların, davranışlarını genel ilkeler çerçevesinde kendilerine göre düzenleme imkanı veren etiği, gündelik yaşamla bağlantısı olmayan entelektüel bir kavram olarak ele almak ve ya salt “akademik” bir çalışma alanı olarak görmek yanlıştır. Günlük hayatta bazı sıkıntılı durumlarla karşılaşan ve aklını kullanan herkes bir bakıma etik filozofudur (Stroll, Long, Bourke, Campell, ve diğerleri 2017:11-12). Etik, doğru veya yanlışın bulunmasına aracılık etmesi işlevinden dolayı bireylerin, diğer bireylerle, kurumlarla ve toplumla ilişkilerini düzenlemede önemli bir araçtır (Okay ve Okay:2005). İnsanlar genel anlamda kabul edilen davranış standartlarını göz ardı etmeye meyillidirler. Ancak bir birey sıklıkla yalan söylese bile, toplumsal normların etkisiyle, çocuklarına yalan söylemenin kötü veya yanlış olduğunu öğreterek dürüst olmanın bir davranış standardı olmasını sağlayabilir. Dolayısıyla insanların davranış standartlarını belirleyen etik, bütün toplumsal ilişki biçimleri için gerekli ve önemlidir (Karakoç:2012).

Kuçuradi’ye (2006:23) göre “İnsanın olduğu her yerde etik bir ilişki vardır”. Buna göre, bazı etik yaklaşımlar, “bir eylemin veya eylem türünün doğru, yanlış ya da yapılması gereken” eylem

olduğunun nasıl saptanabileceğini araştırırken; bazı yaklaşımlar “bir eylemin veya eylem türünün nasıl temellendirilebileceğini” konu edinmektedir. Diğer bir yaklaşım ise bu eylemi, hem yapanın kişi olarak tekliğine, hem de eylemin içinde yer aldığı koşulların tekliğine vurgu yaparak ve eylemi tüm oluşturucularıyla birlikte bir etik ilişki olarak ele almaktadır (Tepe, 2011:16-17).

2. Etikte Temel Kavramlar

Etik değerlendirmeler yapılırken; değerler, ilkeler, kurallar, etik kodlar gibi birtakım kavramların açıklanması bu kavramın anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

2.1. Değerler

Değerler, sahip olduğumuz geniş seçenekler arasından, neye niçin önem verdiğimizizi açıklayan ve karar verme süreçlerinde bizi yönlendiren tercihler olarak değerlendirilebilir (Aydın, 2016b:50). “Değer denilince ilk akla gelebilecek özellik, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar. Her toplum ve birey, sahip olduğu değerler çerçevesinde davranışlarına yön verir, tercihlerini onlara göre belirler” (Ural:2000).

Doğadan tanrıya, cimrilikten cömertliğe, kötülükten iyiliğe doğru geniş bir yelpazede ele alınabilecek değerler, insanın varlığına kattığı bir bilinç boyutudur. Bireyin ilişki kurduğu insanlara ilişkin tutumu, yaşadığı olaylar ve bu olaylarda aldığı kararlar ve gösterdiği davranışlar, olaylar karşısındaki değerlendirmesine bağlı olarak değişmektedir. Söz konusu bu tutum, karar ve davranışlar insanın yaşamına verdiği yönü gösterirken, yaşama verilen yön ise; bireyin insanı ve kendisini nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak değişmektedir. İnsanın yaşamı boyunca farklı etmenlere verdiği önem de değerlerinin bir yansımasıdır ve insan sahip olduğu değerleri ile geleceğini belirlemektedir (Kuçuradi, 2006:5). Bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkan bu değerler, toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluşturmaktadırlar (Tolan, 1996:223).

2.2. İlkeler

Eylemlerin gerekçelendirilmesini sağlayan, özel ve somut standartlar içeren ilkelerin etik açıdan çok önemli işlevleri vardır. İlkeler, belirli bir kararın niçin doğru, iyi veya uygun olduğu sorusuna cevap vermek için gerekli gerekçelendirmeyi sağlar. Yine gerekçeler ilk defa karşılaşılan problemlerin incelenmesinde temel teşkil eder ve bu problemlerin etik bağlamda nasıl çözümleneceği ile ilgili belirsizlikleri azaltır. Böylece ilkeler karar vericiler için eylemlerinin evrenselleşmesinde tutarlı standartlar sağlar. İlkelerin eylemleri evrenselleştirmesi önemlidir çünkü böylece toplumsal

anlamda eylemler arasında bir tutarlılık sağlanır (Churchill ve Siman:1986; Akt. Aydın, 2016b:54). Gereklilik önermeleri şeklinde kendini gösteren ilkeler, bizlere açıkça bir davranış biçimi buyurmaktan öte, belirli durumlar karşısında nasıl davranmamız gerektiği konusunda karar vermemizi sağlayarak isteklerimize ölçü getirirler.

2.3. Kurallar

Kurallar, toplumsal yaşantımızda, bir taraftan taleplerimize kısıtlamalar getirirken, diğer taraftan ilişkilerimizde bize özgürlük alanı açmaktadır. Kurallar, beklenen davranışlar konusunda netlik sağladığı için bireylerin genel ve mesleki yaşantılarına ilişkin davranışlarında standardizasyonu sağlaması bakımından önem arz etmektedir. Bu özelliği ile kurallar, kabul edilebilir veya kabul edilemez davranışların neler olduğu konusunda rehberlik sağlar. Aydın (2016b), etik kuralların, insanların öncelikli yükümlülüklerini belirlediğini dolayısıyla etik mükemmelliğin ölçütleri olarak değerlendirilebileceğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda bütün etik kurallar belli bir etik ilkeye hizmet eder. Örneğin bir hastane duvarına yazılan “sigara içilmez” kuralının amacı, “zarar vermeme” ilkesinin korunması amacına hizmet edebilmektedir.

2.4. Etik Kodlar

Etik kodlar, meslek veya grup üyelerinin uymakla yükümlü oldukları, temel değerler ve ilkeler doğrultusunda belirlenmiş eylem standartları olarak tanımlanabilir. Bu kodlar, belirsizlik durumlarında bireyleri, doğru davranışlar konusunda teşvik ederken, doğru olmayan davranışlar konusunda ise caydırıcı olarak yol göstermektedirler. Bir nevi ahlaki uyum politikaları anlamına da gelen etik kodları, özellikle meslek üyelerinin davranışlarına yön veren kurallar bütünü olarak da tanımlanabilir. Etik kodlar oluşturulurken; belirgin, toplumsal düzeyde geçerli, kolay yayılabilir ve uygulanabilirlik düzeyinin yüksek olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Böylece profesyonel davranış ve sorumluluklar için bir çerçeve çizerek uygulamalarda yüksek standartları yakalamak daha da mümkün hale gelebilecektir.

3. Akademik Etik

Akademik etik, “akademisyenlerin bilimsel çalışmaların üretilmesi, sunulması ve değerlendirilmesinde, toplumun farklı paydaşları ile ilişkilerinde, ödüllendirme ve yükseltme aşamalarında, bilim kurumları ve üniversitelerin bilimsel yetkinliğe dayalı yapılandırılması ile bilim insanlarının yetiştirilmesi süreçlerinin her aşamasındaki etik davranış kurallarına uymayı ifade eder” (Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri:2014).

Gerek günlük gerekse akademik hayatta gösterdiğimiz tutum ve davranışların etik değerlerle ilişkisini konu edinen söylemler, son zamanlarda “etik”, “etik dışı davranış”, “meslek etiği” gibi kavramlarla oldukça sık biçimde karşımıza çıkmakta ve bu konuda farkındalığın artmasına yardımcı olmaktadır (Akkaya ve Yıldırım, 2017:83). Etik, herkes ve her alan için geçerli olduğu gibi, bilim dünyası için de vazgeçilmez bir önemdedir. Özellikle akademik dünya, meslek etiğinin önemli yaşam alanlarından biridir. Akademik etik, akademisyenlerden oluşan grubun paydaşları arasında en özenle uygulanması gereken, bilim özgürlüğü çerçevesindeki toplumsal ve bilimsel sorumlulukların tanımlandığı temel değerlerdir. Toplumla doğrudan etkileşim içinde olduğu için toplumu doğrudan etkileme potansiyeline sahip akademisyenler, mesleki alanlarında bireysel davranışlarını doğrudan denetleyebilecek bir mekanizma oluşturmak durumundadır. Bu anlamda, mesleğin akademik ve uygulamalı faaliyetlerini kapsayan, etik ilkeler bütünü geliştirmeleri bir gerekliliktir (Bükan:2006).

3.1. Akademik Etik Değerler

Genel olarak değerlendirildiğinde, akademisyenlerin taşıması gereken etik değerler; dürüstlük, nesnellik, doğruluk, dikkat, açıklık, gizlilik, meslektaşlarına saygı, öğrencilere saygı, entelektüel sermayeye saygı, özgürlük, bilimsel yeterlik (liyakat), yasallık, güvenlik, hayvanlara özen, çalışmalarda katılımcıların korunması, çıkar çatışmasında kaçınma, paternalizm- özerklik, kamusalılık, piyasa ile ilişkiler (Aydın:2016b), şeklinde sıralanabilir.

Yüksek Öğretim Kurumu tarafından 02.10.2014 tarihinde yayınlanan, Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri’ne göre akademisyenlerin taşıması gereken özellikler ve uyması gereken kuralları: Akademik özgürlük ve özerklik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve hesap verilebilirlik, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve güçlendirilmesi, başkalarına saygı ve akademik liyakat olarak sıralanmıştır. Bu kurallar kısaca şöyle açıklanmıştır.

Akademik özgürlük ve özerklik. Akademik özgürlük, akademisyenlerin tek tek ya da toplu halde bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, öğretme, anlatma ve yazma yoluyla edinmelerinde, geliştirmelerinde ve iletmelerinde hür olmalarıdır. Akademik özerklik ise yükseköğretim kurumlarının akademik işleyişlerine ilişkin kararlar almada; eğitim, araştırma, topluma hizmet, uluslararası ilişkiler ve diğer ilgili faaliyetlerde; kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun tüm diğer güçleri karşısındaki bağımsızlıklarıdır.

Akademik dürüstlük. Toplumun bilime ve bilim insanına güvenini sağlayan, akademik çevrelerde uyulması gereken etik ilke ve standartlara uygun davranmak; her türlü akademik etkinlikte açık ve sorumlu davranmaktır

Sorumluluk ve hesap verebilirlik. Sorumluluk, yükseköğretim kurumları mensuplarının her türlü bilimsel ve akademik davranış ve faaliyetleri ile üstlendikleri görevleri gerekli nitelik ve nicelikte yerine getirmeleri, ülkenin ve yükseköğretim kurumunun kaynaklarını en verimli şekilde

kullanmalarındır. Hesap verebilirlik ise bir işi, bir görevi gerçekleştirmek için kendilerine emanet edilen kamusal ya da özel kaynakları kullanan yükseköğretim kurumları mensuplarının, kaynakları emanet edenlere, kaynakların kullanımı ve görevin nasıl ve ne oranda yerine getirildiği konusunda açıklamada bulunma, şeffaf olma zorunluluğudur.

Temel hak ve özgürlüklerin korunması ve güçlendirilmesi. Yükseköğretim kurumlarının, kendi mensupları ile birlikte toplumun tüm fertlerinin temel hak ve özgürlüklerini koruması ve desteklemesi esastır.

Başkalarına saygı. Yükseköğretim kurumları mensuplarının bireylerin farklılıklarına saygı duyması, değer vermesi, ayrımcılık ve taciz gibi davranışlara izin vermemesi; meslektaşlar, çalışanlar, öğrenciler, paydaşlar ve üniversite dışı birimler ve şahıslara saygı ve nezaketle muamelede bulunması ve ilişki içerisinde olunan tüm şahısların onur ve kişiliklerini dikkate almasıdır.

Akademik liyakat. Yükseköğretim kurumları mensuplarının bir işe veya göreve aday olmaları durumunda yetenekleri, nitelikleri, deneyimleri değerlendirilerek işin veya görevin gerektirdiği standartlar temelinde seçilmesi ve görevlendirilmesidir.

Amerika’da, Ulusal Eğitim Derneği Temsilci Kurulu tarafından 1975 yılında yayınlanan; akademisyenlerin, öğrenciye ve mesleğe karşı yükümlülüklerinin olduğu belirtilen, “Eğitmcilerin Etik Kodları” (Code of Ethics of the Education Profession), günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır (National Education Association [NEA]:2014). Aynı şekilde, Saddleback Koleji Akademik Senatosu’nun 14 Ekim 1998 tarihinde yayınladığı “Fakültelerde etik kodlar ve mesleki standartlar” (Faculty Code of Ethics and Professional Standards) başlığında da, akademisyenlerin öğrenciye, mesleğine, meslektaşına, topluma ve üniversiteye karşı mesleki yükümlülükleri olduğu belirtilmiştir (SC:2014). Bu yükümlülükler kısaca şöyledir:

Öğrencilere karşı sorumluluklar. Öğretim elemanları; her öğrenciye, toplumun saygıdeğer ve etkili bir üyesi olarak, kendi potansiyelinin farkına varması ve bu potansiyelini gerçekleştirmesinde ona yardım etmek için çaba göstermelidirler (NEA:2011). Öğretim elemanları, öğrencilerinin serbestçe öğrenmelerini destekleyeceklerdir. Öğrencilere, kendi disiplinlerinin en yüksek bilimsel ve etik standartlarını sergileyeceklerdir. Öğrencilere bireyler olarak saygı gösterecekler, düşünsel (entelektüel) rehber ve danışman olarak kendi asıl görevlerine sadık kalacaklardır. Öğretim elemanları, dürüst akademik uygulamaların gelişmesini ve öğrencileri değerlendirmelerinde her bir öğrencinin gerçek liyakatinin yansıtılmasını sağlamak için mantıklı her türlü çabayı göstereceklerdir. Öğretim elemanları, öğrencileriyle aralarındaki ilişkinin güvене dayanan doğasına saygı göstereceklerdir. Öğrencilerin, ne şekilde olursa olsun şahsi amaçla kullanılmasını, taciz edilmesini ya da ayrımcılığa maruz bırakılmasını önleyeceklerdir. Onlardan aldıkları önemli akademik ve bilimsel yardımı belirteceklerdir. Öğrencilerin akademik özgürlüğünü koruyacaklardır (AAUP:2011).

Meslektaşlarına karşı sorumlulukları. Öğretim elemanlarının meslektaşlarına karşı, bilimsel bir topluluğun üyeleri olmalarından kaynaklanan, yükümlülükleri vardır. Öğretim elemanları; meslektaşlarına karşı ayırım yapmazlar ve onları taciz etmezler; eleştirilerinde ve fikir alışverişlerinde, başkalarının görüşlerine gereken saygıyı gösterirler; kendilerinininkinden farklı

bulgulara ve sonuçlara yol açsa bile, meslektaşlarının özgürce sorgulamasına saygı gösterirler ve onu savunurlar; akademik sorumluluklarının bilincinde olarak, meslektaşları hakkında verecekleri profesyonel kararlarında veya yargılarında nesnel olmak için çaba gösterirler; kurumlarının idaresinde kendi paylarına düşen akademik sorumluluğu yüklenirler (AAUP:2011 ve Saddleback College:2011).

Kendi disiplinlerine karşı sorumlulukları. Bilginin geliştirilmesinin değeri ve saygınlığının derin inancıyla hareket eden öğretim elemanları, kendilerine yüklenen özel sorumluluğun bilincindedir. Kendi alanlarına karşı olan birincil sorumlulukları, gerçeği aramak ve onu anladıkları şekilde ifade etmektir. Bu amaçla, öğretim elemanları enerjilerini bilimsel yetkinliklerinin gelişmesine ve iyileşmesine adanır. Bilginin kullanılması, geliştirilmesi ve aktarılmasında eleştirel bir şekilde kendini disiplin altına almak ve yargıda bulunma (muhakeme yapmak) yükümlülüğünü kabul ederler. Düşünsel olarak dürüstçe davranırlar. Öğretim elemanlarının her ne kadar ek uğraşları olabilirse de, bunlar sorgulama özgürlüğünü ciddi olarak engelleyemez ve ondan ödün verilmesine neden olamaz (AAUP:2011).

Üniversiteye karşı sorumlulukları. Öğretim elemanları, akademik bir kuruluşun üyeleri olarak, her şeyden önce etkin bir öğretmen ve bilim insanı olmak için çaba gösterirler. Öğretim elemanları, akademik özgürlükle çalışmadıkça, kurumlarının belirtilen kurallarına uyarlırsa da eleştirme ve düzeltme (iyileştirme) isteme haklarını korurlar. Öğretim elemanları, kurumları dışında yaptıkları işin niceliği ve niteliğinin belirlenmesinde, kurum içindeki konumlarını göz önünde bulundurlar. Hizmetlerine ara veya son vermeyi göz önünde bulundurlarken, kararlarının kurumun programı üzerindeki etkisinin bilinciyle, niyetleri hakkında zamanında bilgilendirme yaparlar (AAUP:2011). Öğretim elemanları; üniversitede bir görevi kabul ederken, üniversite topluluğuna katkıda bulunma yükümlülüğünü üstlenirler. Çeşitli düzeydeki komite, komisyon veya örgütlenmelerde üyelik yoluyla üniversitenin yönetimine katılımı içeren etkinliklerinde üniversitenin yararını gözeterek şekilde davranırlar (Saddleback College:2011).

Topluma karşı sorumlulukları. Toplumun üyeleri olarak, öğretim elemanlarının diğer vatandaşlar gibi hakları ve yükümlülükleri vardır. Öğretim elemanları, bu yükümlülüklerinin önceliğini öğrencilerine, meslektaşlarına, kendi disiplinlerine ve kurumlarına olan sorumlulukları ışığında değerlendirirler. Birey olarak konuşurken veya davranırken; bölümleri, fakülteleri veya üniversiteleri adına konuştukları izlenimini vermektan kaçınırlar. Sağlığı ve bütünlüğü için özgürlüğe muhtaç olan bir meslekte çalışan yurttaşlar olarak, öğretim elemanlarının, özgür araştırma koşullarını geliştirmek ve toplumun akademik özgürlüğü kavramasını daha ileri götürmek konusunda özel yükümlülükleri vardır (AAUP:2011).

4. Bilim Etiği

Bilimsel araştırmalar, birikimli bir biçimde, önce yapılmış araştırmalar üzerine inşa edilerek gelişir ve süreklilik kazanır. Bu doğrultuda bilimsel çalışmalarda yararlanılan kaynakların aktarımında ve verilerinin kullanımında belli kurallara uyulması esastır. Bilimsel araştırmaların planlanması ve sonuçların ortaya konulması aşamalarında, bilerek ya da farkında olmadan yapılan hatalar, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini zedelediği gibi, çalışmanın yapıldığı bilim alanında da zarar vermektedir (Uçak ve Birinci, 2008:188). Bilim camiasını oluşturan akademisyenler,

üretmek, kullanmak ve paylaşmakla yükümlü oldukları bilimsel bilgiyi doğru bir şekilde üretme, sonuçlarını yayma ve alıntılama sorumluluğu taşırlar. Bütün bu süreçleri değerlendirmede kullanılan en önemli ölçüt etik kurallardır.

Etik kurallar, akademik faaliyetlerin ve bilimsel çalışmaların ve niteliğini denetlediği için bilimsel hayatı düzenleyen en temel kurallardır. Bu yönüyle akademide bilim etiğiyle ters düşen tutum ve davranışlar, hem kişilere hem de bilime ve topluma zarar vermektedir. Örneğin klinik bir çalışmada yapılan etik kurallara aykırı bir davranış, hem bilimsel yanılığara, hem de çalışma bulgularından etkilenecek hastalara/ toplumsal kesimlere ve fark edilmesi durumunda araştırmacıya ciddi zararlar verecektir. Bu nedenle, bilimsel bilgi üretiminde yanılığ ve hataları önlemek için, izlenecek prosedürleri bazı kurallara bağlamak ve çalışmalarını bu kurallar çerçevesinde yürütmek elzemdir (Akkaya ve Yıldırım, 2017:80)

Bilimsel bilginin üretiminde bir takım denetleme ve değerlendirme mekanizmasının olması ve bütün bunların önceden belirlenmiş ölçütlere göre yapılması gerekir. Resnik'e (2015) göre, bilimsel bilginin denetlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılabilecek bazı etik kurallar şu şekildedir:

Dürüstlük. En temel etik ilke olup bilimsel çalışmaya ait verileri saptırmadan, doğru bir şekilde sunmak, dolayısıyla bilime pozitif katkı sağlamak açısından önemlidir.

Tarafsızlık. Araştırmacı çalışmanın sonucunda elde edilen verileri kendisine veya bir başkasına avantaj sağlayacak şekilde değiştirmemeli, bilimsel bir çalışmanın başından sonuna kadar sadece bilimin yararı gözetilmelidir.

Dikkat. Bilimsel çalışmanın sıfır hata ile tamamlanması önemlidir ve araştırmacının bu doğrultuda maksimum özen ile çalışmaya başlaması ve çalışmayı sürdürmesi gerekmektedir.

Açıklık. Araştırmacı anket veya görüşme sonucu elde ettiği tüm verileri ya da hoş karşılamadığı fikirleri, araştırma hipoteziyle ters düşse bile açık ve net bir şekilde sunmakla yükümlüdür.

Fikri mülkiyete saygı. Çalışma süresince yararlanılan ve çalışmada kullanılan tüm kaynaklara kurallara uygun bir şekilde atıf verilmelidir.

Sorumlu yayın. Araştırmacı yayın tekrarından kaçınmalı, sırf yayın sayısını artırmak adına hareket etmemelidir.

Meslektaşlara saygı ve ayrımcılıktan kaçınmak. Araştırmacı, aynı alanda çalışan kişilere ve onların daha önce yayınladığı çalışmalara mesleki açıdan objektif yaklaşmalıdır. Sebebi ne olursa olsun meslektaşlar arasında ayrımcılık yapılmamalı, bilimin ilerlemesi söz konusu olduğunda rekabet duygusu bir kenara bırakılabilmelidir.

4.1. Bilim Etiğinde Temel İlkeler

Yükseköğretim Kurumlarının temel görevlerinin başında bilgiyi üretmek, yaymak ve meslekleşme sürecinde öğretmek gelmektedir. Bu yönüyle yükseköğretim kurumlarının temel düzeyde ve yapısına özgün etik ilkelere sahip olması önemlidir. Bu ilkeler, “Bilim Etiğinde Temel İlkeler” başlığı altında, Türkiye TÜBA’ nın 14.12.2001 tarihli “Bilim Etiği Konusunda Basın Duyurusu” na esas teşkil etmiştir ve şu şekilde ifade edilmiştir (TÜBA Bilim Etiği Komitesi:2002);

Gerçeğe uygunluk. Veriler, sadece bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemlerden elde edilir. Verilerin değerlendirilmesinde, yorumların ve kuramsal sonuçların elde edilmesinde bilimsel yöntemler dışına çıkmaz. Bu yöntemlerle varılan sonuçlar saptırılamaz; elde edilmemiş sonuçlar araştırma sonuçları imiş gibi gösterilemez.

Bilimsel araştırmanın zarar vermemesi. Araştırmanın deneklere zarar vermemesi, deneklerin olası riskler konusunda açık şekilde bilgilendirilmesi ve deneye katılım kararının etki ve baskı olmaksızın özgürce alınması gerekir. Deneyin deneklere, deneyi yapanlara, çevreye ve insan sağlığına zarar vermemesi elzemdir. Hayvanlar üzerinde yapılan çalışmalarda deney hayvanının gereksiz yere zarar ve acı görmemesi gözetilmelidir.

Sorumluluk ve haklar. Bilim insanları araştırma sonuçları ile ilgili olarak toplumu bilgilendirmek, olası zararlı uygulamalar konusunda uyarmakla yükümlüdürler. Kendi vicdani kanaatlerine göre zararlı sonuçlara ve onaylamadıkları uygulamalara yol açabilecek araştırmalara katılmamak bilim insanlarının hakkıdır.

Yazarlar. Araştırma sonuçları araştırmayı yapanların tümünün isimleriyle yayınlanır. Araştırmanın tasarlanması, planlanması, yürütülmesi ve yayına hazırlanması aşamalarında etkin katkıda bulunmamış kişilerin isimleri yazar isimleri arasına katılamaz.

Kaynak gösterme ve alıntılar. Bilimsel yayınlarda ya da genel kamuoyuna dönük olarak yayınlanan her türlü makale, derleme, kitap ve benzeri yayınlarda daha önce yayınlanmış veya yayınlanmamış bir çalışmadan yararlanılırken, o çalışma bilimsel yayın kurallarına uygun biçimde kaynak olarak gösterilmelidir. Evrensel olarak tanınan bilim kuramları, matematik teoremleri ve ispatları gibi önermeler dışında, hiçbir yapıt tümüyle ya da bir bölümü ile izin alınmadan ve asıl kaynak gösterilmeden çeviri veya özgün şekliyle yayınlanamaz.

Bilim insanı ve akademik etkinliklerde etik. Bilim insanı, akademik yaşamının bütün evrelerinde ve öğretim, yönetim ve akademik değerlendirmelere ilişkin görevlerde bilimsel liyakati temel ölçüt olarak kabul eder, etik kurallarının dışına çıkmaz ve bu kuralların dışına çıkılmasına göz yummaz. Eğitimin eksik verilmesi, kopyacılık, akademik ilerleme ve ödül jürilerinde bilimsel liyakat ölçütlerinin dışına çıkmak, kişileri kayırmak ve benzeri davranışlar kabul edilemez.

5. Araştırma ve Yayın Etiği

Araştırma ve yayın etiği, genel olarak, “bilimsel araştırma ve yayınların dürüstlük, açıklık, nesnellik (objektif olma), başkalarının bulgu ve yaratılarına saygı gibi temel ilkelere uygun biçimde yapılmasını sağlamayı amaçlayan ve bunun gerçekleşmesi için çalışmalar yapan uygulamalı etik alanı” olarak tanımlanmaktadır (Boydak:2011). Araştırmacılar, bilgiyi geliştirip yaymak, kariyer yapmak, ailesine, yakın çevresine ve topluma karşı prestijli olmak gibi etkinlikleri gerçekleştirirken

çeşitli baskılarla karşılaşabilirler. Bu tür durumlar araştırmacıyı etik dışı davranışlar göstermesi için zorlayabilir. Etik olmayan davranışlara karşı araştırmacının en güçlü silahı, onun kişisel moral kodudur, yani bağlı olduğu etiğidir (Balcı, 2016:311-315).

Bilimsel bilgi üretimini en önemli aracı olan bilimsel araştırmalarda, problemin saptanmasından, elde edilen sonuçların yayımlanması ve paylaşılması aşamalarına kadar her düzeyde etik kurallara sadık kalmak son derece önem arz etmektedir. Bilimsel araştırmaların tasarımdan verilerin toplanmasına, işlenmesine, raporun yazılmasından okuyucuyla buluşmasına kadar geçen sürecinin tümünde araştırma ve yayın etiği kuralları işletilmelidir. Özellikle bu durum, teknolojik gelişmeler sayesinde iletişimin sınır tanımadığı, bilgiye erişimin saniye hızıyla gerçekleşebildiği siber çağında daha da önem kazanmaktadır.

Bilimsel bilgi üretimi doğaçlama bir biçimde yürütülmemelidir. Bir sistematik içinde, belirlenmiş evrensel kurallar doğrultusunda ve olanaklıysa istikrarlı politikalar çerçevesinde üretilmelidir (Akkaya ve Yıldırım, 2017:80-81). Yayın etiğinin temel unsurlarını ve bilim eserlerin güvenilirliğini, iyi dizayn edilmiş bir çalışmanın ürünü olması ve yanıltmalardan, saptırmalardan uzak olması gibi kavramlar oluşturmaktadır (Kirac:2011). Bu doğrultuda, araştırma konusu belirlerken mevcut bilgiyi tekrarlayan araştırmalar değil, bilgi yapısını büyüten ve genişleten araştırmalar planlanmalıdır.

İyi planlanmış bir araştırma etik ihlalleri önleyecektir. Bu doğrultuda araştırma konusu saptandıktan sonra araştırma sorusu ya da hipotezleri doğrultusunda, araştırma tipine, evren ve örnekleme, veri toplama araçlarına ve yöntemlerine, analiz yöntemlerine doğru karar vermek gerekir. Bütün bu süreçlerde tarafsız davranılması ve katılımcıların onamlarının alınması önemlidir.

5.1. Bilimsel Yayın ve Araştırmalarla İlgili Etik İhlaller

TÜBA Bilim Etiği Komitesi (2002), bilim insanlarının sorumluluk ve görevlerine değinerek, gerekli mesleki standartlara ulaşmak için araştırma süresince objektif, dürüst, nesnel ve açık olmanın yanı sıra aynı konuda araştırma yapan bilim insanlarının katkılarını belirtilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. TÜBA hazırlamış olduğu raporda, bilimde etik dışı davranışların nedenleri; “Eğitim eksikliği” (araştırma eğitimi yetersizliği, deneyim eksikliği), “bireysel özellikler” (Bir an önce yükselme ve ün kazanma arzusu, ünlü olma beklentisi, para kazanma hırsları vb.), “bilimde niceliğin, niteliğin önüne geçmesi” (YÖK ve üniversitelerin görevde yükselme ve atama kriterleri), “Mali nedenler” (burs, proje veya sanayi desteğini yitirme korkusu, akademik teşvik alma beklentisi vb.) olarak ifade etmiştir.

Daha önce de ifade edildiği gibi bilimsel dürüstlüğün dışına çıkılmasına etki eden faktörler çok çeşitli olmakla birlikte, bireyin araştırma konusundaki yetersiz eğitimi ve bu alandaki eksik disiplini başta gelen nedenler arasında bulunmaktadır. Kişisel olarak kurumda veya akademide hızlı yükselme hırısı, başkalarının kendisini olumlu ve başarılı tanımaları ve ismini sık sık yayınlarda görme arzusu (Hollywood Sendromu), kurumun veya bölümün aşırı baskısı, "fazla yayın= fazla prestij" duygusu, parasal kazanç hırısı ve nadiren de psikiyatrik kişisel bozuklukların bilimsel yanıtma ve yalancılıkta etken rol oynadığı düşünülmektedir (Kansu ve Ruacan:2002).

Yapılan tartışmalar ışığında bilimsel yayın ve araştırmalarda yapılan etik ihlalleri; “uydurma ve sahtecilik”, “çarpıtma, saptırma”, “aşırma/intihal”, “yayın tekrarı /çoklu yayın”, “dilimleme”, “yazarlık hakları”, “özensiz/disiplinsiz araştırma”, “tez aşırma”, “tarafli yayın/çıkar çatışması”, “kaynakları tarafli seçmek”, “destekleyeni belirtmemek”, “editör/ danışmanlar”, “insan ve hayvan haklarına saygısızlık” başlıkları altında ele alabiliriz.

5.1.1. Uydurma ve Sahtecilik

Boydak (2011:32), sahteciliği, araştırmacıların alan incelemesi yapmaksızın veya alandan veri toplamaksızın hayali verilere dayalı yayınlar hazırlamaları olarak tanımlamıştır. Uydurma ve sahteciliği, kuru laboratuvarcılık (dry labbing) ve masa başı araştırma (desk research) gibi deyimlerin karşılığı olarak gören Ruacan (2005)’ a göre, kişi hiç araştırma yapmadığı halde, çok uygun yöntemler kullanarak araştırmaya dayanmayan veriler üretmek ve hayal ürünü olan bu sözde bilimsel araştırma sonuçlarını sunmak ya da yazmak bu kapsamda değerlendirilebilir.

Kuralları hiçe sayan ya da akademik etiği özümsememiş kişilerin bu zahmetli süreci kendi lehlerine çevirmek adına araştırma üzerinde suni oyunlar oynama, gerçeğe aykırı eklemeler ve çıkarmalar yapma eylemleri tipik sahtecilik yapma davranışları olarak değerlendirilmektedir (TÜBA:2002). “Uydurmacılık” daha çok hayali verilere dayalı eylemler olarak kullanılır iken, “Sahtecilik” ise yapılan araştırmalarda, önceden tasarlanan amaca ulaşabilmek için, farklı aşamalarda verilerle oynanması anlamında kullanılmaktadır. Burada gizli amaç, arzu edilen bir fikri destekleyecek bulgulara ulaşmaktır. Bu nedenle araştırma verileri değiştirilerek analizler yapıldığı gibi, analizler yapıldıktan sonra elde edilen verilerden amaca uygun olanlar da seçilebilmekte veya veriler amacı destekleyici yönde yorumlanmaktadır. Bu etik dışı davranışlar, daha çok bazı kurum ve kuruluşların, kendi amaçlarına hizmet edecek bulguların üretilmesi düşüncesiyle, parasal olarak destekledikleri araştırmalarla ilgili makalelerde görülmektedir (Erzan:2008).

5.1.2. Çarpıtma/Saptırma

Bilimsel sonuçları ve verileri, istemli olarak değiştirmektir. Bu yola başvuran araştırmacılar, verileri ve kullanılan analizlerin detaylarını örtük verme eğilimindedirler çünkü detaylı ispatlara girerlerse gerçek verileri kullanmadıklarından sonuçları tutturamazlar. Bu aldatma sürecinde araştırmacı çıkan sonuçları kendi lehine saptırır. Araştırmanın konusu gereği olması zorunlu olanlar örneğin belirli düzeyde denek sayısı, mekân, araç gereç vb. enstrümanlar yerine ya kolay olanı kullanmayı ya da hiç kullanmayıp kullanmış gibi gösterme aldatmacalarına rastlanılmaktadır. Deney verileri veya çalışma sonuçları üzerinde bazı istatistiki manipülasyonların yapılması ya da sonuçlardan uygun olanların alınıp, uygun olmayanların ise atılmasıdır. En sık sahtecilik istenmeyen verilerin atılmasında yapılır çünkü bu sahteciliği ortaya çıkarmak zordur (İnci, 2009). İkincil kazanç sağlama amacına dönük olan bu eylemlerin çoğunlukla bireysel girişimlerden ziyade kar amacı güden büyük sektörlerle yürütülen ortak projelere, ürün satışlarına güç sağlamak, dayanak oluşturmak derdi ile artmaktadır. Bu tür çarpıtma girişimlerini başka bir artırıcı faktör de, yayıncıların bazı araştırmaları özgün olup olmamasına göre değil de kendi politikaları ve öznel düşünceleri doğrultusunda ısmarlama konu ve istendik sonuçlara vardırma gibi etik ihlallere rağmen farklı etik kurularının farklı görüşler bildirebilmeleri olmaktadır (Ünal, Toprak ve Başpınar:2012).

5.1.3. Aşırma/İntihal

Daha önce yayınlanmış bir eserin (kitap, makale, sanatsal uygulama) tümünü ya da bir kısmını atıfta bulunmadan, kaynak göstermeden alarak kendi yayını gibi yayınlamak, kendisi adına sunmaktır (Ruacan:2005). Aşırma ve korsanlık terimleri ile de ifade edilen intihal konusunun temelinde yatan anlayış kaynak göstermemedir. Bir çalışmada yer alan o çalışmaya ya da yazara has olan bir fikrin, bir söylemin, özel bir yöntemin ya da bir kitabın herhangi bir bölümünün kullanılması gibi durumlarda aitlik bildirilmeyorsa kendine mal etme söz konusudur. Burada etik dışı olan, araştırmacının *isteyerek, farkında olarak* o niyetle yani kendine aitmiş, kendinden olan, kendisinin bulup keşfettiği, ürettiği bir şeymiş gibi başka birisine yahut kuruluşa, topluluğa ait bilgiyi, ürünü kişinin kendi üstüne mal etmesi, kendi adına sunarak kaynağın aslını, asıl sahibini manipüle etmesidir (Ünal, Toprak ve Başpınar:2012).

Aşırma, değişik yayınlarda, aynı anlamda, ancak kısmen farklı ifadelerle tanımlanmıştır. Bu yayınlarda genel olarak “aşırma” veya “intihal” (*plagiarizm*); “başka birisine ait olan fikir, bulgu ve yapıtlar (yazılı, basılı, elektronik ortamdaki) ile teknik ve sanatsal ürünlerin tamamını veya bir bölümünü, kaynak göstermeden veya kısmen değiştirip farklı kelime ve tümcelerle açıklayarak kendi

fikir, yapıt veya ürünü gibi gösterme” olarak tanımlanmaktadır (Erzan:2008). Aşırma eylemi, değiştirmeden alıntı (plagiarizm) ve anlamca alıntı (paraphrase) olmak üzere iki şekilde olabilmektedir. Değiştirmeden alıntıda yazar, kaynak göstermeden bir eserin tamamı veya bir bölümünü kendi fikri veya ürünüymiş gibi gösterirken, anlamca alıntıda ise, yazarın eserin tamamı veya bir bölümünü, yine kaynak göstermeden farklı cümle ve ifadelerle makalesine aktarır, kendi eseriyymiş gibi göstermesidir. Bu aşırma ürünü makaleler, araştırıcının hem zamanını boşa harcamasına hem de saygınlığını yitirerek bilim dünyasından dışlanmasına neden olmaktadır (Kendigelen ve Çonkar:2011).

İntihal sadece yararlanılan kaynağa atıf yapılmaması olarak da algılanmamalıdır. Nitekim Plagiarism.org intihalin kaynak göstererek ve kaynak göstermeyerek yapıldığını belirtmektedir (Plagiarism:2007).

Aynı kaynağa göre kaynak göstermeden yapılan intihaller arasında şunlar yer almaktadır;

1. *Hayalet yazar (The ghost writer)*. Başka kaynaktan kelime kelime tüm bilgiyi almak.
2. *Mevcut yazı (The potluckpaper)*. Pek çok kaynaktan alarak kendine ait gibi göstermek.
3. *Zayıf / yetersiz gizleme (The poor disguise)*. Paragraf içindeki anahtar kelimeleri değiştirerek gizlemek.
4. *Kendinden aşırma (The self-stealer)*. Kendisine ait önceki bir çalışmadan aynen almak.
5. *Fotokopi (The Photocopy)*. Belli bir kaynaktan hiçbir değişiklik yapmadan bir bölümü almak.
6. *Emek tembelliği (The Labor of Laziness)*. Orijinal çalışma için çaba sarf etmek yerine çalışmanın büyük bir kısmını başka kaynaklardan alıntılarla doldurmak.

Kaynak göstererek yapılan intihaller ise şunlardır:

1. *Unutulan dipnot (The forgotten footnote)*. Yazar adını vererek fakat tam künyeyi vermeyerek kaynağın orijinaline ulaşılma ihtimalini ortadan kaldırmak.
2. *Yanlış Bilgilendirme (The misinform)*. Yanlış künye vererek kaynağın orijinaline ulaşılma ihtimalini ortadan kaldırmak.
3. *Fazla mükemmel alıntı (The too-perfect paraphrase)*. Yazarın bire bir alıntı yaptığı kaynağa atıf yapması fakat tırnak işareti koymayı önemsememesi.
4. *Becerikli atıf yapma (The resourceful citer)*. Yazarın tüm kaynaklara atıf yapması, tırnak işareti kullanması fakat araştırmanın hiçbir orijinal fikir içermemesi.
5. *Mükemmel suç (The perfect crime)*. Yazarın bazı yerlerde kaynaklara atıf yapması fakat yazının kalan kısımlarındaki analizlerin kendine ait olduğu fikrini yaratma düşüncesiyle bazı kaynaklara atıf vermemesi.

5.1.4. Yayın Tekrarı /Çoklu Yayın.

Akademik camiada oluşan “Yayınla ya da yok ol!” kriterinin, akademik kadrolar üzerinde oluşturduğu baskı sonucu, akademisyenler, yayın çoğaltma, “özgeçmişini kabartma” adına

çalışmalarının yayınlanmasını garantiye alacak tutum ve davranışlara yönelebilmekte, çalışmalarını birden fazla yayıncıya gönderebilmektedir. Buna *yayın tekrarı*, *çoklu yayın* (duplikasyon) adı verilmektedir. Kıraç (2011), çoklu yayını bilimsel yanıltma olaylarından gereksiz ve tekrar yayın yapma “duplikasyon, redundant publication” orijinal araştırma veya makaleye atıfta bulunmaksızın çoklu yayın organlarına yeniden yayına göndermek ya da yayımlama eylemi olarak ifade etmiştir. Bilimsel yanıltma davranışlarının çoklu yayının nedenlerinden biri olarak da hızlı yükselme hırsı, başkalarının kendisini olumlu ve başarılı tanımlarını arzulama, ismini yayınlarda sık görme arzusu “Hollywood Sendromu” olarak dile getirmiştir.

Aynı veriler ve sonuçların, editörden izin almadan veya yayın organına gönderilen derginin editörüne bilgi vermeden, birden fazla yayında yayınlanması basit değil aksine ciddi boyutlara ulaşan bir eylemdir. Bu etik yanıltma türü, özellikle fakülte dergileri buna çok uygun ortam oluşturmakta, çoklu yayınların yolu açılmaktadır. Tüm araştırma makalesi iki ayrı dergide yayınlanabileceği gibi farklı dillerde de yayınlanabilmektedir. Ancak, yayının içeriği çoklu uzmanlık alanını içeriyorsa, yayının farklı dilde yayınlanması da yarar görüldüğünde ve diğer benzer durumlarda: ilk yayın organından izin alınması ve ikinci yayında ilk yayın yerine ilişkin bibliyografik bilgilere yer verilmesi halinde bu durum çoklu yayın olarak değerlendirilmeyebilir (İnci, 2009:75).

5.1.5. Dilimleme

Bölerek/dilimleyerek (salami slicing) yayımlama, araştırmanın sonuçlarını, o araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde bölerek, azaltarak ya da çoğaltarak birden fazla yayın yapmaktır. Araştırmacıların, tek bir çalışmadan elde edilen sonuçların yapay olarak bölerek birden fazla yayın çıkarma çabasına girmesi olarak tanımlanabilen bölerek yayınlamaya aynı örneklem ya da çalışma grubundan elde edilen verilerin, tek makalede verilecekken her biri ayrı ayrı makaleler şekline dönüştürülerek aynı ya da farklı dergilere gönderilmesi, farklı kongre ve sempozyumlarda sunulması olarak örneklendirilebilir (Ruacan:2005). Bir araştırmanın, parçalara bölünmeden bütünlük içinde yayınlanması, araştırmanın değerini arttırırken, bulgulara daha kolay ulaşmasını da sağlamış olur. Böylece hem zaman kazanılmış hem de bulgular arası ilişkiler daha net kurulmuş olur (İnci:2009).

Genellikle, yazarların yayın sayısını arttırmak amacıyla başvurduğu etik dışı yöntemlerden biri olan dilimleme, yapılan araştırmanın özgünlüğüne ve bütünlüğüne de zarar vermektedir. Ancak belli kurallara uyulması durumunda, farklı nedenlerle dilimleme yapılabilir. Örneğin uzun süreli araştırmaların bir kısım bulgularının bilim dünyasına daha önce duyurulması gerekebilir. Bu durumda araştırmanın bütün aşamaları tamamlanmadan öncül bir eser yayınlanabilir. Benzer şekilde disiplinler arası bir proje yoluyla elde edilen bulguların bir kısmı herhangi bir disipline hitap edecek şekilde ayrılıp yayınlanabilir (Boydak, 2011:36).

5.1.6. Yazarlık Hakları

Bilimsel bir araştırmada yazarlık hakkı olmayanların yazar olarak gösterilmesi ya da yazarlık hakkı olanların araştırmada yazar olarak gösterilmemesi gibi benzer sorunların yaşandığı haklardır. Ünal vd. (2012), yazarlık hakkında en çok yaşanan problemleri: Küçük bir katkı nedeniyle hak etmediği halde yeni bir yazar olarak ekleme, yazar sırasını diğer araştırmacılardan izinsiz olarak değiştirme, ortak yazarın adını çıkarma, saygın bir kişinin adını ortak yazar olarak izinsiz yazma, onursal yazarlık, ikram yazarlık, karşılıklı yazarlık, bedel karşılığı (hayalet yazara) kendi adına çalışma/yayın yaptırma” şeklinde açıklamışlardır.

5.1.7. Özensiz /Disiplinsiz Araştırma

İyi planlanmamış, uygun yöntem seçilmemiş, bulgu ve veri analizi ve değerlendirilmesi iyi yapılmamış dağınık, özensiz ve disiplinsiz araştırmalar için kullanılan, “Özensiz araştırma” veya “disiplinsiz araştırma” (sloppy research) bilimsel yanıtımdan ayrı değerlendirilir. Çünkü araştırmacının “iyi niyetli olduğu veya yaptığı yanlışların farkında olmadığı ya da dikkatsizliği nedeniyle araştırmasının herhangi bir aşamasında güvenilir olmayan sonuçlar ürettiği kabul edilir. Uyarılarak, gerekli eğitim verildiği takdirde iyi ve disiplinli bir araştırmacı olarak kazanılabileceği varsayılır (Kansu ve Ruacan, 2000:111)

5.1.8. Tez Aşırma

Öğretim üyeleri tarafından, danışmanlığı yapılan öğrencinin tez çalışmasını ya kendi çalışmasıymış gibi ya da ortak çalışmaymış gibi yayınlanmasdır. Diğer bir yönüye tezlerden ekleme ve çıkarma yöntemleriyle yeni yayın yaratma çabaları da bu kapsamda değerlendirilebilir.

5.1.9. Tarafılı Yayın /Çıkar Çatışması

Mesleki görevlerini nesnel biçimde yerine getirmeye çalışan üniversite çalışanları, bazen, resmi sorumlulukları ile kişisel çıkarları çatıştığı zaman, tatsız ancak önüne geçilmez durumlarla karşılaşabilmektedirler. Bu durumda bilerek ya da bilmeyerek tartışmalı kararlar alabilmektedirler. Çatışan çıkarlar sadece finansal meseleler değil, siyasi ilişkiler, dini inançlar, şahsi ilişkiler gibi etkenlere de bağlı olabilir. Eğer bu akademisyen, o araştırmayı yürüten kişi ya da danışman ise sorun daha da ağırlaşır. Bilimsel araştırma ve yayında nesnelliliğin, tarafsızlığın korunması, dürüstlük, araştırmanın güvenilirliği, saygınlığı, halka karşı sorumluluk yönlerinden hayati bir unsurdur. Aksi halde bilimsel araştırmaya duyulan tüm güveni sarsar. Hem yayını sunan yazarın hem sunduğu derginin editörünün hem de yazıyı inceleyen hakemlerin bu değerlendirme sürecinde mutlak tarafsızlığı esastır (Benos:2005; Akt Ülman:2006).

Tarafllık kaynaklarından biri de örneklemin ya da çalışma grubunun seçiminde yanlış davranılmasıdır. Araştırmacı kendi hipotezlerini doğrulayacak nitelikte bir örneklem seçtiğinde araştırmanın tarafsızlığı zarar görmektedir (Aydın:2006b).

5.1.10. Kaynakları Tarafllı Seçmek

Araştırmacıların bilinçli veya bilinçsiz biçimde yaptığı bir bilimsel yanıtma şekillerinden birisi de kaynakları tarafllı seçmektir. Bu durum yazarların sadece kendi sonuçlarını veya görüşlerini destekleyen kaynaklara yer verip karşı yöndeki kaynaklara yer vermemesi, onlardan yararlanmaması durumunu ifade etmektedir. Ancak okuyucuların bunu tespit edebilmesi zor olduğundan hakemler yayında bir tarafllık unsuru tespit ettiklerinde editörü bilgilendirmelidirler (Ongun:2006; Ruacan:2005). Tarafllı kaynak seçiminde siyasi ve ideolojik eğilimlere yenik düşmenin rolü olduğu belirtilebilir.

5.1.11. Destekleyeni Belirtmemek

Araştırmacının araştırma sürecinde destek aldığı kurum ya da bireyleri çalışmasında belirtmemesi olarak ele alınabilecek destekleyenleri belirtmemesi durumunun çeşitli sebepleri olabilir. Sağlık alanında birçok araştırmanın, destekleyici kuruluşun ismi gizli tutularak desteklendiği ve böylelikle bulguların bilimsel ve tarafsız olduğu algısının yaratılmaya çalışıldığı, bu yolla ticari kazanç amacı güdüldüğü görülmektedir. Destekleyenlerin belirtilmesi, araştırmanın yürütülmesi aşamasında veya sonuçlarda destekleyenlerin yönlendirici olup olmadıklarının tespiti bakımından etik ve denetimsel bir sorumluluktur (Aydın:2006b; Ünal, Toprak ve Başpınar:2012; İnci:2009).

Akademik yayınlarda destekleyenleri belirtmenin genellikle teşekkür etme biçiminde gerçekleştiği söylenebilir. Üç farklı tür desteğe teşekkür edilebilir. Bunlardan ilki araştırmanın yürütülmesine veya yayına hazırlanmasına teknik destek sağlayanlara teşekkür edilmesidir. İkincisi, fikir ve görüşlerinden yararlanan bilim insanlarına teşekkür edilmesidir üçüncüsü ise araştırmaya finansal destek sağlayan kuruluşlara teşekkür edilmesidir (TÜBA, 200:29).

5.1.12. Editör / Danışmanlar

Akademik yayınların hazırlanmasında önemli rolleri ve sorumlulukları olan danışmanların bir makaleyi makul sürede ve gerçekçi değerlendirmesi gerekir (İnci:2009). Akademik yayınların, yayınlanmadan önce editör ve danışmanların süzgecinden geçmeleri temel kuraldır. Dergi editörlüğü ve danışmanlık özveri ve emek gerektirmektedir. (Kutsal:2006). Editörler, yazarlara ve onların okurlarına karşı sorumludur. Öncelikle çalışma aslına uygun ve anlaşılır şekilde sunulmalıdır. Editör, bu sebeple dolaylı anlatımları açıklamalı, tespit ettiği hataları ve çelişkileri gidermelidir. Eğitimli ve yetenekli bir editör yalnızca açıklanması gerekenleri açıklamalı ve aktarması gereken bilgiyi kullanıma en uygun biçimde sunmalıdır (Barzun ve Graff, 2001:313).

5.1.13. İnsan ve Hayvan Haklarına Saygısızlık

Sosyal bilimler araştırmalarında faydadan önce zarar vermemek öncelikli konudur (Aydın:2006b). Araştırmalarda denek olarak yer alan insanların, araştırmadan zarar görmeme konusundaki hassasiyetleri, insan etiğine duyulan saygının önemini artırmıştır. Deneklerin sağlıksız koşullardan uzak tutulması denek olarak katıldıkları araştırmanın sonuçlarından haberdar olmak istemeleri kabul görmüş haklardandır (Ongun:2006). İnsanlar veya hayvanlar üzerinde yapılacak araştırmalar çeşitli etik kurulların izin ve denetimine tabidir. Türkiye’de bu anlamda ilk etik kurul 1988 yılında Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi’nde kurulmuştur. Birçok saygın dergi yayın için gönderilen makalelerde etik kurul izni şartı koymuştur (Ruacan:2005).

6. Sonuç

Toplumsal ilişkilerimizi ve davranış biçimlerimizi ahlak kavramı ile biçimlendirme çabaları, bu kavram üzerinde ortak bir konsensüs olmaması nedeniyle, yetersiz kalabilmektedir. Bu durum, kaynağını geleneksel yapılardan, inançlardan, alışkanlıklardan alan ve kültür tarafından şekillendirildiği için yerellik niteliği taşıyan ahlak kavramı yerine, toplumları, üzerinde daha çok uzlaşabileceği evrensel kurallar oluşturma çabası içine itmiştir. Topluluklara mensup bireyler, oluşturdukları bu evrensel kuralları ve ilkeleri, gelişim süreçlerinde içselleştirerek profesyonel bir davranış haline getirmek için çaba gösterebilirler de zaman zaman bu sapmalar olabilmektedir. Bu durum araştırma faaliyetleri içerisinde yer alan araştırmacılar için de geçerli olmaktadır. Araştırma süreçlerinde etik değer ve bakış açısındaki yetersizlik, araştırmacıyı etik dışı davranışlardan alıkoyamayabilmektedir. Akademik etik, bilim etiği, araştırma ve yayın etiği akademik alanı biçimlendiren, bu alanda yürütölen faaliyetlerin doğruluğunu ve niteliğini denetleyen, bireyleri bilimci sorumluluğu ile davranmaya teşvik eden kurallar bütünüdür. Bu kuralların sağlıklı bir biçimde işleyebilmesi için, bireylerin etik tutum ve davranışları önce genel yaşamlarında, sonra mesleki yaşamlarında içselleştirmeleri gerekir ki bu da ancak etik değer eğitimi ile olanaklı olabilmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkaya, M. ve Yıldırım, Z. (2017). Akademik Bilgi Üretimi ve Etik. *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 78-93.
- American Association of University Professors (AAUP) (2011). *Statement on Professional Ethics*. <http://www.aaup.org/statements/Redbook/Rbethics.html>.
- Aydın, İ. (2006a). Sosyal Bilimlerde Araştırmadan Yayına Etik Değerler. Araştırma ve Yayın Etiği. *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* (Ed. K. Karakütük), 71-80.
- Aydın, İ. (2016b). *Eğitim ve öğretimde etik* (8.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Balcı, A. (1997) *Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler*. 2. Baskı, TDFO Bilgisayar Yayıncılık San. Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Barzun, J. ve Graff, H.F. (2001). *Modern Araştırmacı*. Çev. F. Dilber. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

... (akademik, hakemli, indexli, uluslararası dergi)

- Boydak, M.(2011). Araştırma ve Yayın Etiği, *Bilim Etiği*, Atasoy, N., Boydak, M., Çırpan, H., Kendigelen, A., Meriç, İ. E., Topal, A. S., Ulubelen, A., Yıldırım, N., Yazıcı, H. (Eds), s. 43-55, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları,
- Bükan, N. Ö. (2006). Akademik Etik. *Hacettepe Tıp Dergisi*. Cilt 37, Sayı:3, 164-170.
- Erzan, A. (2008). Yayın Ahlakı. *Bilim Etiği Elkitabı* (Ed: Erzan, A.), TÜBA Yayınları, Sıra No. 17, s. 35-45.
- İnci, O. (2009). Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıtlmalar Yanıtlmaları Önlemeye Yönelik Öneriler. *Türk Tıp Dizini*, Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, s. 69-89.
- Kansu, E, ve Ruacan, Ş. (2000). Bilimsel yanılma türleri, nedenleri, önlenmesi ve cezalandırılması. *Sendrom*. 1;12:111
- Kansu, E. ve Ruacan, Ş. (2002). Bilimsel Yanılmanın Günümüzdeki Durumu: Türleri, Nedenleri, Önlenmesi ve Cezalandırılması. *Türk Kardiyoloji Derneği Araştırması* 30, 763-767. Erişim tarihi: 10.01.2021 http://www.tkd-online.org/dergi/TKDA_30_12_763_767.pdf
- Karakoç Y. (2012). Hukuk-Etik ilişkisi. *Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi*. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Kendigelen, A. ve Çonkar, M. H. (2011). Türk Mevzuatında Bilim Etiği İhlalleri. *Bilim Etiği*, Atasoy, N., Boydak, M., Çırpan, H., Kendigelen, A., Meriç, İ. E., Topal, A. S., Ulubelen, A., Yıldırım, N., Yazıcı, H. (Eds), s. 43-55, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları,
- Kirac, F. (2011). Scientific misconduct: definition, patterns and possible outcomes of duplicate publication. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi/The Anatolian Journal of Cardiology*, 2011(1), 174-179.
- Kuçuradı, İ. (2006). Etik. *Türkiye Felsefe Kurumu*, Ankara.
- Kuçuradı, İ.(2007). Etiğe yaklaşımlar, etik yaklaşımlar ve bir evrensel etik düşüncesi. *II. Ulusal Uygulamalı Etik Kongresi Bildiriler Kitabı*. Ankara ODTÜ Felsefe Bölümü.
- Kutsal, Y.G. (2006). Editörün Katkı ve Sorumlulukları. *Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık*, 67-72. Librairie Larousse. (1986). Etik. *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi* (8, 3865). İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- National Education Association (NEA) (2018). Code of Ethics. Erişim Tarihi: 30.10.2020 <http://www.nea.org/home/30442.html>.
- Okay, A. ve Okay, A. (2005). *Halkla ilişkiler kavram strateji ve uygulamaları* (2. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Ongun, M.T. (2006). Araştırma ve Yayın Etiği. *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* (Ed. K. Karakütük), s.89-93.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş*. (2. Baskı) İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Plagiarism.org. (2007) Types of plagiarism. Erişim Tarihi: 30.10.2018 http://www.plagiarism.org/learning_center/types_of_plagiarism.html
- Resnik, D. B. (2015). What is ethics in research & why is it important? Erişim Tarihi: 30.10.2020 www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis
- Ruacan, S. (2005). Bilimsel Araştırma ve Yayınlarında Etik İlkeler. *Gazi Tıp Dergisi* 16(4), 147-149. Erişim Tarihi: 30.10.2020 <http://medicaljournal.gazi.edu.tr/index.php/GMJ/article/viewFile/248/246>
- Saddleback College (2018). Faculty Code of Ethics and Professional Standards. Erişim Tarihi:30.10.2018 <http://www.saddleback.edu/gov/senate/acsen/acsen/ethics.html>.
- Stroll, A. A., Long, A. A., Bourke V. J. ve Campell, R. (2017). *Etik Kuramları*. (Der. ve Çev. Mehmet TÜRKERİ). Ankara: Lotus Yayınları
- Tepe, H. (2011). *Etik ve Metaetik*. (2. Baskı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- Tolan, B. (1996). *Toplum bilimlerine Giriş*, Murat ve Adam Yayınları, 4.Baskı, İstanbul

- TÜBA. (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği. (2010). Erişim Tarihi: 30.10.2020 http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/mevzuat/yonetmelik_
- Uçak, N. O. ve Birinci, H. G. (2008). Bilimsel etik ve intihal. *Türk Kütüphaneciliği* 22(2), 187- 204). <http://stumpffi.pau.edu.tr/siteler/yonetim/etikKurul/2070-4100-1-PB>.
- Ülman, Y. I. (2006). *Bilimsel Bilgi Üretiminde Yayın Etiği* (Örnekleriyle Bilimsel Yanıltma Türleri), Tıbbi Yayın Hazırlama Kuralları ve Yayın Etiği, ed. H. Yazıcı, M. Şenocak, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Programı, İstanbul: Nobel yay. 49-61.
- Ural, Ş. (2000). Teknik, *Teknoloji ve Değerler*, III Teknoloji Kongresi Bildirileri, Ankara: TÜBİTAK Yayınları,
- Ünal, M., Toprak, M., & Başpınar, V. (2012). Bilim Etiğine Aykırı Davranışlar ve Yaptırımlar: Sosyal ve Beşeri Bilimler İçin Bir Çerçeve Önerisi. *Amme İdaresi Dergisi*, 45(3), 1-27.
- Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri. (2014). Erişim Tarihi: 30.10.2020 <https://www.ankara.edu.tr/wpcontent/uploads/sites/6/2015/01/etikdavran%C4%B1%C5%9F-ilkeleri.pdf>

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkiler bulunmamakta, dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması olmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.